

Warszawa dn. 18.05.2018 r.

Prof. dr hab. Barbara Kunicka-Michalska

emeryt. profesor INP PAN

Warszawa

Recenzja rozprawy doktorskiej Pana mgr Stanisława Dziwisza pt. „Ochrona uczuć religijnych w polskim prawie karnym”, napisanej pod kierunkiem naukowym Pana dr hab. Krzysztofa Wiaka, profesora KUL.

I

Wybór tematu pracy oceniam pozytywnie. O tym jak istotny i jak bogaty treściowo jest to temat może świadczyć to, że recenzowana rozprawa liczy 290 stron.

Rozprawa opracowana została w większości jej wywodów bardzo starannie. Składa się ze wstępu, pięciu rozdziałów i zakończenia. Dołączono też do niej spis bibliografii.

W pracy postawiono pytanie o zasadność utrzymania prawnokarnej ochrony uczuć religijnych, a to wobec występowania rozbieżności interpretacyjnych (w doktrynie i orzecznictwie) oraz wątpliwości co do samej penalizacji obrazy uczuć religijnych.

Główną tezą pracy jest twierdzenie, że zasadnym jest utrzymanie prawnokarnej ochrony uczuć religijnych w niezmienionej formie, a to z powodów, jak pisze Autor: po pierwsze: prawno-karna ochrona uczuć religijnych jest zgodna ze standardami prawa tak polskiego jak i międzynarodowego; po drugie: zachowanie obrażające uczucia religijne innych osób jest przekroczeniem granic przysługującej sprawcy wolności, a nie jej realizacją i po trzecie w razie przestępstwa obrazy uczuć religijnych, brak jest podstaw do wyłączenia odpowiedzialności sprawcy ze względu na zgodę pokrzywdzonego lub tzw. kontratyp sztuki.

Stwierdzono, że ^{nie} ~~przewidywana~~ ^{przewidywana} ochrona uczuć religijnych jest nie tylko dopuszczalna w polskim systemie prawa, ale również konieczna.

W pracy zastosowano metodę badawczą dogmatyczną oraz historyczno-porównawczą, przy czym ta druga pełni funkcję pomocniczą w stosunku do pierwszej, która jest główną metodą badawczą. W pracy nie prowadzono badań empirycznych ani prawno-porównawczych, a badania statystyczne przeprowadzono tylko w ograniczonym zakresie.

Żałować należy, że Autor nie przeprowadził badań prawno-porównawczych na wybranej przez siebie grupie państw obcych, zwłaszcza wobec faktu, że jak sam pisze, Europejski Trybunał Praw Człowieka zwraca uwagę w swoim orzecznictwie na konieczność uwzględniania odrębności poszczególnych państw, w zakresie m.in. moralności lub obyczajowości, której skutkiem jest niemożność stworzenia granicy wolności słowa wspólnej dla całej Europy. Badania takie bardzo poważnie zwiększyłyby liczbę pozycji literatury obcej wykorzystaną w pracy, która obecnie jest bardzo mała, co jest wadą pracy. Tak więc na 505 pozycji literatury wykorzystanej w pracy, tylko kilka są to pozycje obcojęzyczne.

II

Rozdział I zatytułowany jest „Pojęcie wolności i jej prawne ograniczenia”. Składa się z następujących punktów: 1. Wolności i prawa człowieka, 2. Wolność słowa oraz jej ograniczenia, 3. Wolność sumienia i wolność religii oraz ich gwarancje i ograniczenia, 4. Cywilnoprawna ochrona uczuć religijnych.

Rozdział II to rys historyczny. Autor omawia w nim: Ochronę religii i uczuć religijnych w dawnym prawie karnym, ochronę religii i uczuć religijnych w dawnym prawie polskim oraz ochronę uczuć religijnych w Polsce Ludowej.

W rozdziale III omówiono międzynarodową ochronę uczuć religijnych. Rozdział zawiera rozważania dotyczące: regulacji określających powszechne standardy wolności myśli, sumienia i wyznania, regulacji określających europejskie standardy wolności myśli, sumienia i wyznania, orzecznictwa Europejskiego Trybunału Praw Człowieka, orzecznictwa ETPC w sprawach dotyczących ochrony uczuć religijnych i wolności wypowiedzi, orzecznictwa ETPC w prawach przeciwko Polsce.

W rozdziale IV Autor przedstawia analizę znamion przestępstwa obrazy uczuć religijnych. Analiza obejmuje następujące punkty: 1. Uczucia religijne, jako przedmiot ochrony i 2. Znamiona strony przedmiotowej, a wśród tych znamion, po pierwsze: Znieważenie jako istota czynności wykonawczej, po drugie: Znaczenie publicznego działania jako warunku karalności,

po trzecie: Przedmiot czci religijnej, po czwarte: Miejsce przeznaczone do publicznego wykonywania obrzędów religijnych, po piąte: Wystąpienie skutku czynności wykonawczej.

Kolejne punkty analizy znamion przestępstwa obrazy uczuć religijnych to: Podmiot przestępstwa obrazy uczuć religijnych, Strona podmiotowa, Zagrożenie karą oraz tryb ścigania, Zbieg przepisów oraz Propozycje nowelizacji artykułu 196 k.k.

Uważam, że propozycje nowelizacji artykułu 196 k.k. nie mieszczą się w analizie znamion przestępstwa obrazy uczuć religijnych, powinny być więc omawiane w innym miejscu (np. w odrębnym rozdziale). Punkt pracy (4.7.) zatytułowany „Propozycje nowelizacji artykułu 196 k.k.” zawiera rozważania bardzo ważne dla problematyki pracy. Został jednak, moim zdaniem opracowany mało starannie.

Gdyby Pan mgr Stanisław Dziwisz chciał oddać recenzowaną pracę do druku proponowałabym aby rozdzielić w odrębnych punktach pracy rozważania o postulatach usunięcia z k.k. artykułu 196 k.k. i rozważania o postulatach autorów, którzy proponują nowelizację artykułu 196 k.k. bez depenalizacji ochrony uczuć religijnych. I te ostatnie wymienić i omówić kolejno w sposób obszerniejszy.

W rozdziale V omówiono dopuszczalność wyłączenia odpowiedzialności karnej za obrazę uczuć religijnych, a w tym: okoliczności wyłączające bezprawność czynu oraz problem wyłączenia odpowiedzialności karnej za obrazę uczuć religijnych na podstawie konstrukcji tzw. kontratypów pozaustawowych. W tym ostatnim punkcie Autor omówił następujące zagadnienia: po pierwsze: Naukowe dyskusje dotyczące istnienia kontratypów pozaustawowych, po drugie: Wyłączenie odpowiedzialności artysty na podstawie kontratypów ustawowych, po trzecie: Problem zastosowania tzw. kontratypu sztuki, po czwarte: Znaczenie zgody pokrzywdzonego.

W pracy dołączono zakończenie.

III

Wymienione punkty rozważań zamieszczone w pracy świadczą o pracowitości Autora i Jego dobrej znajomości omawianych problemów.

Autor wykazał w pracy dużą wiedzę teoretyczną, oraz umiejętność samodzielnego prowadzenia badań teoretycznych.

W pracy wykorzystano bardzo obszerną bibliografię (ponad 500 pozycji literatury), akty prawa międzynarodowego, prawo Unii Europejskiej, liczne ustawy i inne akty prawa polskiego oraz bardzo bogate orzecznictwo, w tym wyroki Europejskiego Trybunału Praw Człowieka (27), orzecznictwo Trybunału Konstytucyjnego (21 wyroków, 6 orzeczeń, 1 uchwała), orzecznictwo Sądu Najwyższego (24 wyroki, 5 uchwał, 8 postanowień), orzecznictwo Sądów Administracyjnych (2 wyroki), orzecznictwo Sądów Apelacyjnych (13 wyroków), orzecznictwo Sądów Okręgowych (4 wyroki, 1 postanowienie), orzecznictwo Sądów Rejonowych (5 wyroków).

IV

Podzielam główną tezę Autora, że zasadnym jest pozostawienie prawnokarnej ochrony uczuć religijnych w niezmienionej formie. Podzielam też pogląd Autora, że należy pozostawić przyjęty tryb ścigania, to znaczy ściganie z urzędu. Mała liczba prowadzonych postępowań nie jest argumentem za dekryminalizacją przestępstwa obrazy uczuć religijnych, jak trafnie stwierdza Pan mgr Stanisław Dziwisz.

Autor ma rację, gdy twierdzi, że przestępstwo z art. 196 k.k. jest przestępstwem skutkowym i może być popełnione tylko przez działanie oraz gdy pisze, że omawiane przestępstwo może być popełnione zarówno z zamiarem bezpośrednim jak i ewentualnym. Jak pisze Autor: „Strona przedmiotowa przestępstwa obrazy uczuć religijnych polega na publicznym znieważeniu przedmiotu czci religijnej lub miejsca przeznaczonego do publicznego wykonywania obrzędów religijnych, którego konsekwencją (skutkiem) jest wywołanie u pokrzywdzonych obrazy ich uczuć religijnych”.

Wadą pracy jest używanie niekiedy przez Autora sformułowań ogólnych, mało zrozumiałych, które mają mało wspólnego z przedmiotem rozważań, to jest z przestępstwem z art. 196 k.k. Nieraz też poglądy Autora w bardziej szczegółowych kwestiach nie są w pełni zrozumiałe.

W rozdziale V obszerne i bardzo interesujące rozważania Autora o kontratypach, w swej niemałej części mają mało wspólnego z obrazą uczuć religijnych, choć zatytułowane są: „Dopuszczalność wyłączenia odpowiedzialności karnej za obrazę uczuć religijnych”. Chodzi zwłaszcza o podrozdział 5.1. „Okoliczności wyłączające bezprawność czynu”. Dotyczy to także punktu 5.2.1. (podrozdziału 5.2.) „ Naukowe dyskusje dotyczące istnienia kontratypów pozaustawowych”.

Zdaniem Autora istnieje możliwość wyłączenia bezprawności czynu z art. 196 k.k. na podstawie obrony koniecznej. Choć wypada się z tym zgodzić, problem wymagał szerszego, niż to uczyniono, uzasadnienia.

Pomimo odrzucenia możliwości stosowania kontratypów pozaustawowych, Autor uznał za zasadne, ze względu na cel badawczy, podjęcie próby scharakteryzowania poglądów aprobujących istnienie tzw. pozaustawowego kontratypu sztuki i scharakteryzował te poglądy. Jest to punkt 5.2.3. „Problem zastosowania tzw. kontratypu sztuki”. Jest to fragment pracy bardzo ciekawie opracowany. Autor wykazał tu doskonałą znajomość problematyki i obszernej literatury.

Jak pisze Autor (w zakończeniu pracy): „Brak możliwości określenia znamion kontratypu sztuki skutkuje niemożnością prawidłowego jego stosowania, co w konsekwencji może prowadzić do bezpodstawnej depenalizacji czynów zabronionych na podstawie art. 196 k.k. Sama okoliczność, iż znieważenia przedmiotu czci religijnej dokonał artysta w ramach swojej twórczości, nie może być uznana za wystarczający powód wyłączenia bezprawności czynu. W przeciwnym przypadku artysta, który tworzy w celu obrazy uczuć religijnych, (a zdarza się, że przyznaje się do takiej motywacji) nie popełniałby przestępstwa tylko z powodu przynależenia do określonej grupy społecznej, co oczywiście naruszałoby wyrażoną w art. 32 Konstytucji RP zasadę równości wobec prawa”.

W kolejnym punkcie pracy (5.2.4.) omówiono „Znaczenie zgody pokrzywdzonego”. Autor konkluduje, że w przypadku przestępstwa z art. 196 k.k. nie można powoływać się na kontratyp zgody pokrzywdzonego, a to dlatego, że czyn sprawcy wciąż może stanowić przestępstwo z art. 196 k.k. w związku z obrazą uczuć religijnych innych osób, niż wyrażających zgodę na zachowanie sprawcy.

Rozprawa doktorska wykazuje duże zaangażowanie Autora w rozwiązywanie nasuwających się, związanych z przedmiotem pracy, problemów i doskonałą znajomość badanej problematyki.

W sumie pracę trzeba ocenić pozytywnie.

KOKLUZJA

Rozprawa doktorska Pana mgr Stanisława Dziwisza, pt. „Ochrona uczuć religijnych w polskim prawie karnym”, przygotowana pod opieką promotora Pana dr hab. Krzysztofa Wiaka,

profesora KUL, stanowi oryginalne rozwiązanie problemu naukowego oraz wykazuje ogólną wiedzę teoretyczną Autora w dyscyplinie naukowej prawa karnego a także umiejętność samodzielnego prowadzenia pracy naukowej. Rozprawa doktorska ma formę maszynopisu książki i jest opatrzona streszczeniem w języku angielskim (i polskim). Recenzowana praca spełnia zatem warunki określone w ustawie z 14 marca 2003 r., o stopniach naukowych i tytule naukowym oraz o stopniach i tytule w zakresie sztuki (t.j. Dz.U., z 2017 r. poz. 1789).

Stawiam przeto wniosek o nadanie Panu mgr Stanisławowi Dziwiszowi stopnia naukowego doktora.

Prof. dr hab. Barbara Kunicka-Michalska